

KRÓNKA

A NEMZETKÖZI TÖRTÉNE SZÖVETSÉG BUDAPESTI KONFERENCIÁJÁNAK HADTÖRTÉNETI SZEKCIÓÜLÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ TÖRTÉNETÉRŐL

(1973. szeptember 27—29)

A második világháború történetének kutatása az elmúlt évek során elmélyült tudományos analízisek sokaságával, eddig ismeretlen adatok és összefüggések napvilágra hozásával gazdagította az egyetemes történettudományt. A kutatói tevékenység egyre inkább fokozódik, s a háború történetének szinte valamennyi területét átfogja. A kutató munka jellemzője, hogy a háború által sújtott népek, államok történetírása ma már képes saját nemzeti történetének ábrázolásán keresztül a háború egészének feltárását elősegíteni. Napjainkban azonban az az igény is megfogalmazódik, hogy a háború történetének kutatása kilépjen a nemzeti keretből, illetve a nemzeti történetet az egyetemes összefüggések láncolatába építse be. Talán ennek a követelménynek a szem előtt tartása eredményezte a Magyar Nemzeti Bizottság kezdeményezését Kelet-Közép-Európa második világháborús historiográfiájának napirendre tűzésével. Ha Kelet-Közép-Európa politikailag-katonailag nem is szakítható ki a második világháború egészének menetéből, a háború e térségbeni eseményei mégis bizonyos értelemben sajátos vonásokat mutattak fel, amelyeket az itt élő népek nemzeti történetének további alakulásánál messzemenően figyelembe kell venni. Ezek a vonások az említett népek többségénél közősek, s egyben saját történelmi múltjuk által deriváltak voltak: a második világháború kimenetele számuk-

ra nemcsak a német fasizmus igájának lerázását hozta meg, hanem a szovjet hadsereg által megteremtett lehetőséggel élve, a haladó forradalmi erők gyors győzelmét és a kapitalizmus romjain egy új, szocialista társadalom felépítését is. A nemzeti történelem kapcsolódását az egyetemeshez egy másik tényező is befolyásolja, nevezetesen a fasizmus ellen szövetséges hatalmaknak az adott térségben képviselt politikája. Ha el lehet mondani, hogy a fasizmus elleni mielőbbi katonai győzelem a szövetségeseknél általánosan elfogadott volt, a háború utáni politikai rendezéssel kapcsolatos nézetek és konkrét politikai lépések a nyugati szövetségesek részéről élesen szemben álltak a kelet-közép-európai forradalmi erők progresszív törekvéseivel, s így a Szovjetunió politikájával. A jövő kiformalódása a háború folyamatában érlelődött, s a Szovjetunió felszabadító tevékenysége mellett az antifasiszta ellenállást és fegyveres harcot vivő progresszív erők megerősödésének volt függvénye a kelet-közép-európai népek többségénél. Voltak azonban államok, így pl. Magyarország is, ahol az antifasiszta fegyveres harc nem bontakozott ki széles nemzeti felkeléssé. A sajátosnak, az elütőnek a feltárása az ilyen országok esetében annál inkább fontos feladata a tudománynak, mert ezáltal jobban érthetővé válik a nemzeti keretekben megtett közös út, a szocialista forradalom útja.

Nem véletlen ezek után, hogy a konferencia hadtörténeti szekciójának tanácskozásaiban a Szovjetunió középkelet-európai felszabadító harca, s az itt élő népek (államok) antifasiszta ellenállása és fegyveres küzdelme állt a vizsgálat középpontjában.

A hadtörténeti szekció a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban tanácskozott. Az ülést megnyitó P. A. Zsilin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja, a Nemzetközi Történetész Szövetség alelnöke, bevezetőjében nyomatékosan utalt arra, hogy bár a gazdasági, politikai és diplomáciai történet a második világháború történetének igen fontos területét öleli fel, de jelentőségének túlhangsúlyozása a katonai, illetve hadtörténet egyidejű háttérbe szorításával a történelmi valóság meghamisításához vezethet. A fegyveres harc fölébe helyezése az előbbieknél viszont az ellenkező végletbe esés következményeivel jár. A korszakot vizsgáló történetész, legyen az hadtörténetész vagy a történelem egyéb speciális területének kutatója, a valóság felderítésének és a történelmi igazság feltárásának bonyolult folyamatában a dialektikus kölcsönhatás törvényeinek érvényre juttatásával az említett veszély elkerülésének legjobb útján halad. Napjaink kutató munkájának, főleg a nyugati történettudományban, mind szembetűnőbb sajátossága egy-egy komponens abszolutizálása. Ez megnyilvánulhat pl. abban, hogy lebecsülik a néptömegek szerepét, s a történések meghatározóit kizárólag a vezető államférfiak, katonák tetteiben látják. Természetesen helytelen, ha egyesek ennek épp az ellenkezőjét teszik. A tanácskozás feltételezhetően e szélsőségek kiiktatását eredményezi, még akkor is, ha a tanácskozás homlokerében a fegyveres harcok vizsgálata áll.

Ólvedi Ignác, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Hadművészettörténeti Tanszékének vezetője, a magyarországi németellenes fegyveres harc lehetőségének kérdését vizsgálta. Mint ismeretes, Magyarország — sok történetész szerint — elsőként kísérte meg (már 1943-ban) a szövetséges hatalmakkal való fegyverszünet létrejöttét, s ennek sikertelensége után, 1944-ben, az effajta törekvés szinte teljesen viszszaszorult, ellentétben a többi Duna menti államával. Amennyire elfogad-

ható ez a megállapítás, annyira szükséges választ adunk arra a kérdésre: vajon miért nem sikerült Magyarországon az, ami a szomszédoknál igen? A kérdésre az akkori (1944-es) katonapolitikai-politikai helyzet vizsgálatával adhatjuk meg a választ.

Annak hangsúlyozásával egyetemben, hogy a délkelet-európai népek önerejükől képtelenek voltak felszabadítani magukat a német fasizmus alól, hiszen pl. Románia és Bulgária szembefordulásának lehetőségét is a jasi—kisinyovi szovjet hadművelet sikere teremtettem meg, megkockáztatható az a kijelentés, hogy 1944 nyarán Magyarországon egy katonai lépés a német hadsereg ellen nem volt eleve kudarcra ítélve. Az a német hadsereg, amely március 19-én 100 000 fővel szállta meg az országot, augusztus elejéig mintegy 4 hadosztályra csökkent, s létszáma nem haladta meg a 65—70 000 főt. A magyar hadsereg, amelynek jelentős része az ország területén állomásozott, mintegy 27 hadosztályt, kb. félmillió embert számolt. A németellenes akció azonban még gondolatban sem fogalmazódott meg, mivel a horthysta katonai és politikai vezetés felújította az 1943-as elképzeléseket: a meglévő erővel keleten ellenállni és bevárni a Balkán felől (vagy más irányból) az angolszászokat. Hozzá kell tenni, hogy a magyar nép passzív várakozási álláspontja, a hadsereg vezérkarának túlnyomóan németbarát volta és a tisztikar többségének politikai önállótlanága e koncepció feléledésének kedvezett.

Mindez a délkelet-európai katonai és politikai helyzet teljes félreismerése volt: a szovjetellenes gyűlölet eltakarta a realitásokat, mindenekelőtt azt, hogy a térség jövőjét a szovjet hadsereg hadműveletei határozzák meg. Így érthető meg Horthy ismert reakciója Bakach—Bessenyei augusztus 26-i táviratára (ebben a szövetségesek Horthy tudomására hozták, hogy Románia kiugrása után Magyarországtól is hasonló lépést várnak): vegye fel az angolszászokkal a kapcsolatot. Ez meg is történt, s az angolszász válasz „lesújtó” volt: a Szovjetunió „kikapcsolása” merő képtelenség, s Magyarország csak súlyosbíthatja helyzetét, ha Romániát megtámadja. Az augusztus 31-én Budapesten járt Guderian nyomására a Horthy-hadsereg mégis meg-

kezdte hadműveleteit Románia ellen, és annak okait a bolsevizmus elleni harcral indokolták szeptember 3-án, Kuti táviratában. A bolsevizmus elleni harc hiábavalósága a szeptember 5-i amerikai válaszban lepeződött le: az Egyesült Államok közölte, hogy a magyar fegyverszüneti bizottság célállomása csak Moszkva lehet. Horthy-Magyarország kizsákmányoló osztályai az amerikai (és angol) álláspont negligálásával nemcsak a fegyverszüneti bizottság elküldését akadályozták meg, hanem a katonai szembefordulás megtagadásával a nyilas hatalomátvétel útját egyengették, s az ország romba dőlésének útját nyitották meg. Az uralgó osztály e tette a nemzetárulás minden ismérvét kimerítette.

J. I. Korabljev, a Szovjetunió Hadtörténeti Intézetének tudományos főmunkatársa, hozzászólásában mindekenélőtt a háborúban eldöntő szerepet játszó tényezőkkel foglalkozott. Ezek közül is kiemelte azokat, amelyek a délkelet-európai népeknél a háborúból való kilépést, illetve a faszizmus elleni fegyveres harcot eredményezték. Napjainkban a délkelet-európai népek fegyveres antifasiszta harcának sok kérdése tisztázódott. Ez mindenekelőtt köszönhető az illető népek történészei fáradságot nem ismerő munkájának, de az elismerés kijár azoknak a szovjet történészeknek is, akik tudományos munkásságukat e kérdésnek szentelték. Itt mindjárt *A. Puskás*, *I. Fomin*, *Kirilov*, *Monyin* s más történészek eredményei említendőek meg. A jelenleg folyó kutatások már túlhaladták a feltárás szintjét. Ma inkább az a feladat, hogy az antifasiszta fegyveres harc országoként jelentkező sajátosságait megismerjük. Az eddigi kutatások azt mutatják, hogy a fegyveres harc ama általános vonása mellett, hogy az együtt járt a fasiszta rendszer megsemmisítésével, a harc formájában és eszközében lényeges különbségek adódtak: így pl. Romániában a régi hadsereg, Bulgáriában a régi hadsereg és a partizánmozgalom közösen, Jugoszláviában a partizánhadsereg, Lengyelországban és Csehszlovákiában a Szovjetunió területén szervezett hadsereg volt a fegyveres harc gerince. Magyarországon kis létszámú partizánmozgalom segítette a felszabadító harcokat, a hadsereg újjászervezése már a népi demokratikus forradalom idő-

szakára esett. Az elmondottak szorgos munka eredményei, de még mindig sok a megválaszolatlan kérdés. Az előrejutás feltétele a nemzeti keretekben folyó történetkutatások koordinálása, amely a szovjet történészek munkájának is leghathatósabb támogatását jelenti.

J. Lipták, a csehszlovák Hadtörténeti Intézet főmunkatársa, vitába szállt azokkal a burzsoá nézetekkel, amelyek szerint a csehszlovák antifasiszta ellenállás csak a második világháború nagy fordulata után bontakozott ki. A csehszlovák nép München óta szívs harcot folytatott a német megszállás ellen, bár a harc menetét jelentősen befolyásolta, hogy a burzsoá londoni emigráns kormány gyakorlatilag lemondott a belső ellenállás megszervezéséről, és csak a külföldi katonai segítségben reménykedett. A kommunista párt politikája homlokegyenest az ellenkező volt: mint igazi internacionalista párt a csehszlovák ellenállási mozgalmat a faszizmus elleni nemzetközi harc részének tekintette, s azt a belső ellenállás fokozásával segítette elő.

I. V. Fomin, a Szovjetunió Hadtörténeti Intézetének főmunkatársa, a magyarországi felszabadító harcok historiográfiájával foglalkozott. Mint mondom, a történeti kutató és feldolgozó munka két szakaszt foglal magába. Az első a felszabadulástól 1955-ig terjed, amely értékes műveket hozott ugyan létre, de azokat viszonylagos forrasszegénység jellemezte. A második szakaszban, amely napjainkig terjed, a forrásbázis kibővült, s a munkák száma megemelkedett. Napjainkban elmélyült tudományos elemzés folyik, habár a munka korántsem befejezett. A történészkutatók — közülük *Malachov*, *Minoszjan*, *Tóth Sándor*, *Ólvedi Ignác*, *Nagy Gábor*, *Mucs Sándor* és *Godó Ágnes* nevét külön kell kiemelni — sürgős feladata a tudományos munka koordinálása, amelynek feltételei mind szovjet, mind magyar részről biztosítottak látszanak.

W. Jurgielewicz, a lengyel Hadtörténeti Intézet igazgatóhelyettese, hozzászólásában a komplex kutatások és feldolgozások mellett szállt síkra. Az elmúlt évek tevékenysége jó alapot nyújthat az ilyen jellegű tudományos munkának — mondotta —, annál is inkább, mivel számos fő- és részkérdés

ma már tisztázottnak tekinthető. A lengyel hadtörténetírás nagy figyelmet szentelt a szovjet—lengyel fegyverbarátságnak; elemző munkák egész sora hozta napvilágra a Szovjetunióban megszervezett lengyel néphadsereg hadműveleteinek eddig ismeretlen tényeit, de a kutatások szép eredményekkel jártak a hazai partizánmozgalom történetét illetően is. A világháború egészét tekintve azonban még mai napig is sok probléma megoldatlan. A jelenlegi erőfeszítések arra irányulnak, hogy a lengyel külpolitika mozgatórugóit feltárják, és a hadsereg ehhez kapcsolódó viszonyát tisztázzák.

M. Nejedly, a csehszlovák Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, hozzászólásában a csehszlovák antifasiszta ellenállás történetének részletes elemzését adta. Mint mondotta, a Beneš-féle burzsoá irányzat, noha mindenekelőtt az angolszász szövetségesek katonai támogatására apellált, a háború utolsó szakaszában már eljutott a szovjet segítség igenléséhez. Beneš a szlovák nép antifasiszta harcának sikerét a szovjet hadsereg hadműveleteinek alakulásában látta, míg Csehország felszabadítását továbbra is a nyugati szövetségesektől remélte. A kommunista párt kezdettől fogva a Szovjetunió politikai és katonai segítségére támaszkodva szervezte a partizán- és ellenállási mozgalmat. Határozott fellépésének eredményeként 1943—1944-ben kormányközi megállapodás realizálta a szovjet segítséget: a szovjet hadsereg Csehszlovákiát északi és déli irányból elérő hadműveletei szárnyakat adtak az ellenállási harcnak, amelyet a Szovjetunióban megszervezett fegyveres csoportok még inkább megerősítettek. 1944-ben az ellenállási mozgalom szinte megbénította a németek csehszlovákiai háterszágát. A szovjet hadműveletek, amelyek során az I. Ukrán Front és a csehszlovák hadtest Szlovákia földjére lépett, megte-remtették a szlovák felkelés feltételeit. A szovjet hadsereg további hadműveletei alakították, formálták a csehszlovák nép felszabadító harcainak végső kifejtését, amely végül is a prágai felkelésben csúcsondott ki, és a szovjet hadsereg effektív segítségével győzelemre jutott.

Csima János, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos munkatársa, hozzászólásában a Horthysta hadsereg

vezérkarának politikai szerepével foglalkozott. Ez a vezérkar lényegében azokból a tisztekből regrutálódott, akik a Tanácsköztársaság leverése után az ellenforradalmi terrort a magyar népre szabadították, s akik a trianoni béke, valamint a „nemzetközi kommunizmus” elleni harcukban odaadó hívei voltak a német faszizmusnak. Tévedés azonban azt állítani, amit Nagybaczoni Nagy Vilmos, egykori horthysta honvédelmi miniszter, „Végzetes eszterdők” c. emlékiratában képvisel, hogy a németbarátságának genealógiai okai voltak. A német származás ugyanis nem tesz valakit eleve a magyar nép ellenségévé, a német világalmai tervek elkötelezettjévé, vagy a német ultrareakciós faszizmus hűséges kiszolgálójává. A magyar történelem számos példával szolgálhat arra nézve, hogy német származású hazafiak a haladó nemzeti forradalmi küzdelmek élharcosai voltak. (Lásd az 1848—49-es magyar szabadságharc nem egy német származású mártírját.) Ma már azonban azt is tudjuk, hogy a Werth Henrik vezette vezérkar a magyar uralkodó osztályoknak nemcsak az anglofil szárnyával volt éles harcban, hanem sok esetben a horthysta kormánnyal is. A magyar vezérkar önálló politikát folytatott, amely nemcsak a németek engedelmes kiszolgálásában öltött formát, hanem sajátos imperialista célkitűzéseket is követett. Werth a kormány akarata ellenére mozgósított 2 hadtestet Jugoszlávia ellen, annak német lerohanása idején, majd a Werth—Bartha-féle klikk játszotta a főszerepet a kassai provokációban és a szovjetellenes hadüzenetben; a hitleri hála Galícia egy részének odaigérésében jelentkezett. A német befolyás intenzitása Werth bukása után sem csökkent, az utód, Szombat-helyi, a magyar fiatalság tízezreit szálította ágyúföltelékül, nem beszélve arról, hogy az 1944. március 19-i német megszálláskor kiadott rendelkezései eleve kizárták a fegyveres szembeszegülést, s előkészítették azon elemek likvidálását, akikben a németellenes harc szüksége igaz hazafiúi kötelességként már ekkor kialakult (Kis János, Tarcsay Vilmos és mások).

A magyar vezérkar nép- és nemzetellenes magatartása ma már ismert, jóllehet annak teljes feltárására még nem tettünk meg mindent.

B. Jani, a román Hadtörténeti Intézet vezető munkatársa, az 1944. augusztus 23-i román felkelés számos részletét világította meg. A felkelés szervezője, irányítója a koalíciós antifasiszta erők élén álló kommunista párt volt, a felkelés feltételeit pedig a szovjet hadsereg jasi-kisinyovi hadművelete teremtette meg. A román felkelés a hitleri Németország egész délkelet-európai helyzetét válságba sodorta: nemcsak az olajban gazdag Románia veszett el, hanem a balkáni felszabadító harcok is óriási lendületet vettek. A hitleri Németország e térségbeli válsága után, a félmillió román hadsereg németellenes hadműveleteinek kezdetével — amelyek a szovjet hadsereg tevékenységének integráns részei voltak — csakhamar katasztrófává szélesedett. Az augusztus 23-i román felkelés történelmi jelentőségét az szabja meg, hogy hatása nem korlátozódott csak a román népre, hanem a délkelet-európai felszabadító mozgalmak és a szovjet fegyveres erők végső győzelmének egyik kovácsolója volt.

Borus József, a Történelemtudományi Intézet tudományos főmunkatársa, felszólalásában hangsúlyozta a historiográfia fogalmának oly értékű kibővítését, amely magában foglalja az ún. helytörténeti munkát is. Itt utalt Nagy Gábor és Ölvedi Ignác tanulmányaira, cikkeire, melyek értékes kiegészítésekkel tették gazdagabbá a felszabadító szovjet hadsereg magyarországi harcainak tudományos elemzését. Majd néhány olyan korrekcióra hívta fel a figyelmet, amely a legújabb historiográfiában található, s még nem ment át a köztudatba. Így többek között a magyar olajnak a német hadigazdaságban betöltött szerepe eddig nem kapott megfelelő hangsúlyt. Speer nemrég megjelent emlékirata pedig éppen annak bizonyítéka, hogy Németország háborúviselésének utolsó időszaka a nagykanizsai olajvidék mindenáron való biztosításának gondjától volt terhes. Speer 1945. január 31-i, Hitlernek küldött memoranduma a német vezérkar azonnali intézkedését vonta maga után: Rundstedt tábornaggal, a nyugati arcvonal csapatainak főparancsnokával közölték, hogy a 6. SS. pc. hadsereget csapatainak állományából kivonják és Magyarországra szállítják. A 6. SS. pc. hadsereg, mint ismeretes, nem kis erőfeszítést tett arra, hogy a

létfonosságú magyar olaj Németország rendelkezésére álljon.

Felszólalása végén Dálnoki Veress Lajos Angliában megjelent könyvére hívta fel a figyelmet, amely adatai miatt kétségkívül haszonnal forgatható, de tudományos értéke vajmi kevés. Sokkal értékesebb munka Gosztonyi harmadik utas álláspontot képviselő könyve (Endkampf im Donaubecken), mindenekelőtt eddig ismeretlen dokumentumok közzététele miatt.

A. Rzepniewski, a lengyel Hadtörténeti Intézet tudományos munkatársa, rövid felszólalásában a nyugati burzsoá történettudomány ama beállítottságát bírálta, amely a fasizmus elleni harcot a vagyonos vezető osztályok harcára szűkíti le, holott valójában a harc zászlóvivői a dolgozó tömegek voltak.

M. Teichmann, a csehszlovák Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, a prágai felkelés történelmi jelentőségéről beszélt. A felkelés kirobbanása előtt, mint mondotta, mintegy 8000 partizán bénította a német hadsereg utánpótlását, s tizedelte erejét. A munkásosztály már 1945 tavaszán készen állt az általános felkelésre, de annak kitörését a nemzeti bizottságokban levő jobboldali elemek késleltették, félve attól, hogy a felkelés forradalomná bővül, s az osztálytársadalom összeomlik. A késleltetési taktika a nyugati szövetségesek előnyomulásán alapult, akik ekkor már lényegében egész Csehország megszállására törtek. A felkelés előtt Karlovny Vary és Budejovice a kezükben volt, prágai bevonulásukat azonban megelőzte a KP vezette felkelés kirobbanása. A május 5-i felkelés azonban számos gyengeséggel rendelkezett, az ún. központok sokasága lehetetlenné tette az egységes vezetést, nem beszélve arról, hogy a kitörés napját is (szombat) helytelenül választották meg. Fokozta a nehézségeket a Nemzeti Tanács ingadozása. A mintegy 1600 barikád, amely Prága utcáin emelkedett, a németek helyzetét zűrzavarossá tette ugyan, de végül is lassan felülkerekedtek, s a felkelés defenzívába szorult. A felkelést a szovjet csapatok mentették meg, jóllehet közeledésüket a Nemzeti Tanács nem közölte a felkelőkkel. A németek ezt a szabad elvonulás kicsikarására használták fel. A szovjet hadsereg május 9-i bevonulása végleg a

felkelés javára döntötte a mérleg nyelvét: Prága felszabadult.

A felkelés minden hiba, ingadozás, jobboldali nyomás ellenére a cseh nép nagy történelmi tettei közé tartozik, a siker kivívása azonban elsősorban a testvéri segítséget nyújtó szovjet hadseregnek volt köszönhető.

Szabó László, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia főtanára, a horthysta katonai vezetés arculatának néhány tisztázatlan kérdésére hívta fel a figyelmet. Bírálta azokat a nézeteket, amelyek a vezérkar Hitler-fasizmussal szembeni elkötelezettségét egyesek német származására vezetik vissza. Az ilyen tendenciózus leegyszerűsítések a valóság meghamisításának eszközei. A vezérkar tagjai az Osztrák—Magyar Monarchia tisztikarából öröklődtek, annak hagyományait akarták bizonyos értelemben átmenteni, s mint ausztrofilok nemegyszer szemben álltak a német birodalmi törekvésekkel. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a Hitleri fasizmus hatalomra jutása után egy új, politizáló réteg került a hadsereg élére, amely az osztrák—magyar hagyományokkal — ha lehet azt mondani — gyökeresen szakított, bár külsőségeiben azokat soha nem adta fel. A k. und k. oeuver azonban kiválóan megfért a nemzetárválás politikájával.

Tóth Sándor, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum tudományos osztályvezetője, akinek a konferencia plénumán tartott előadása részletesen elemezte Magyarország második világháborús katonai szerepét, hozzászólásában mindenekelőtt MacCartney angol történész ama sokat hangoztatott nézetét bírálta, amely szerint Magyarország akkor sem tudott volna ellenállni, ha történetesen megkísérelte volna az ellenállást. Elmélyült vizsgálatok ma már egyértelműen bizonyítják, hogy 1941-ben reális lehetőség kínálkozott a háborúból való kivülmaradásra, 1944 őszén pedig a külső feltételek adva voltak a kiugrásra, amelyek annál is inkább valósnak tekinthetők, mivel a belső helyzet is megérett egy ilyen lépés megtételére. Mindehhez még számba kell vennünk, hogy a tisztikarban 1942-től németellenes csoportok alakultak ki, amelyek 1944-ben jelentősen megerősödtek, és a felső katonai vezetésbe is bejuttatták embereiket. A németellenes katonatiszti csoportok tevékenysége a hadtörténelmi kutatásoknak már

eddig is fontos területét képezte, jóllehet még ma sem jutottunk el a tevékenység alapos feltárásáig és tudományos ábrázolásáig. E megállapítást csak alátámasztja az a tény, hogy a historiográfiai összeállítás is nélkülözi az ilyen jellegű munkákat.

Liptai Ervin, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka, felszólalásában nyomatékosan hangsúlyozta annak a felfogásnak tarthatatlanságát, amely a Horthy-Magyarország hadba lépését a Szovjetunió ellen kizárólag a földrajzi helyzetből adódó nyomásztó kényszernek tudja be. Magyarország akkori vezetőit e lépés megtételére politikai determináltság készítette, nevezetesen: a 25 éves ellenforradalmi rendszer szovjetellenes gyűlöletében maga akarta, kereste a háborút a világ első munkás-paraszt állama ellen. Ami a vezérkar és a politikai vezetés ellentéteit illeti, itt nem elvi ellentétekről volt szó. A katonai vezetés belsőleg szélsőséges reakciós, külsőleg agresszív törekvései nem fedték mindig az uralkodó osztályok egyes rétegeinek rugalmasabb belpolitikai és nyugatbarát elképzeléseit. Ezek az ellentétek a háború úgynevezett győzelmes időszakában nem tudtak felszínre törni latens állapotukból, jelentkezésük azonban egyre erősödött a háború elvesztésének felismerésével. Mindez persze nem jelenti, hogy az ellentétek felszínre törése háttérbe szorította volna a szélsőséges németbarát katonai vezetést, legfeljebb az angolszászokhoz való közeledést erősítette. A politikai vezetés, bármilyen hintapolitikai kezdeményezéseket is produkált, a tömegek előtt teljes mértékben lelepleződött. A tömegek felismerték: a háború előtti és alatti bel- és külpolitika katasztrófába sodorta az országot. S ez a felismerés nemcsak az ún. csatlós országokban következett be, hanem a fasizmus áldozatául esett Lengyelországban és Csehszlovákiában is. Mindennek egyenes következménye nem váratott sokáig magára: a Szovjetunió katonai-politikai sikerei megnövelték a belső forradalmi erőket, amelyek a felszabadulás után, a forradalmi átalakulás végrehajtása mellett, a külpolitikát is új alapokra helyezték. Ennek köszönhető, hogy a délkelet-európai államok nagy többségében bekövetkezett forradalmi átalakulás megszilárdulása bekövetkezhetett, ellentétben olyan or-

szágokkal, mint Görögország, ahol a forradalmi demokratikus erőket az angolszász imperialisták véresen leverték.

A vita menete, annak tanulságai megerősítik a magyar hadtörténeszek eddigi erőfeszítéseinek helyességét — mondotta befejezésül —, ugyanakkor új feladatok megoldására és inspirálnak. Ezek közül is elsőnek kell tekintenünk a tudományos kutatások koordinálását, s mindenekelőtt a szovjet történészekkel való együttműködés szorosabbá tételét.

P. A. Zsilin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagja, zárszavában igen jelentősnek és eredményesnek ítélte a hadtörténeti szekció munkáját. Az elhangzott hozzászólások a közép-kelet-európai országok fasiszmus elleni harcának és felszabadulásának sok, eddig ismeretlen részletét és összefüggését tárták fel. Bebizonosodott az is az elhangzottak során, hogy a földrajzi fogalom: Közép-Kelet-Európa abszolutizálása helytelen, a felszabadító harcok nem a földrajzi egységet érintették, hanem államok-

nak, népeknek, nemzeteknek hozták meg a szabadságot. A vita másik tanulsága, ami tulajdonképpen alapigazság, hogy a háborút fegyverekkel vívják, a háború a fegyveres harcok története, a fasiszmust a fegyverek erejével semmisítették meg. A fegyvereket viszont katonák, tartották kezükben, akik népeik sorából verbuválódtak. S e katonákat hadvezérek, politikusok vezették, akiknek tevékenységét (lehetett az hadsereg vagy egyszerű partizánalakulat) a kommunista pártok irányították. S végül, ami a tanácskozás gyakorlati hasznát illeti, első helyen említette az együttműködésre vonatkozó konkrét javaslatokat, s nem különben a ma még megoldatlan kérdések vizsgálatát célzó ajánlásokat. Úgy tűnik, a vita gazdag anyaga publikálásra érett, s üdvözlendő volna, ha az nem is a távoli jövőben a széles közvélemény elé kerülne.

A hadtörténeti szekció üléséről P. A. Zsilin a nemzetközi konferencia plénumán adott újból tájékoztatót, amelyet az jóváhagyólag tudomásul vett.

Farkas Márton

HADTUDOMÁNYI VÁNDORGYŰLÉS SZOLNOKON

(1973. szeptember 20—21)

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Hadtudományi Választmánya és a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Intézete 1973. szeptember 20—21-én Szolnokon tartotta meg a IV. Hadtudományi Vándorgyűlést. Ezúttal a hadtörténelem ismeretterjesztésének elvi és gyakorlati kérdéseit vitatták meg a résztvevők.

A vitaindító referátumot *Liptai Ervin* ezredes, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka, a választmány alelnöke tartotta.

Előadásának bevezető részében a hadtörténelemnek a történettudomány egészen belül elfoglalt helye, szerepe bemutatásával hívta fel a figyelmet a hadtörténettel való foglalkozás fontosságára. A marxista történettudomány szerepe a társadalmi folyamatok megismerésében ismert; először tárta fel a társadalom fejlődésének törvényszerűségeit, összefüggéseit. Ezt a szerepet csak a történettudomány ágazatai

együttesen tudják betölteni, s közöttük jelentőségének megfelelő helyet foglal el a hadtörténelem.

A marxizmus klasszikusai nagy figyelmet fordítottak a történelem, ezen belül a hadtörténet tanulmányozásának. Engels ez irányú munkássága nagy jelentőségű a hadtörténet fejlődése szempontjából. Megállapításai, elemzései a marxista történettudomány és hadtudomány részévé váltak. Nagy fontosságot tulajdonított a hadtörténelem ismeretének és helyes alkalmazásának Lenin is, aki a hadtörténelmi ismeretek hiánya miatt marasztalt el nem egy bolsevikot.

A hadtörténelem fontosságát a polgári történet- és hadtudomány is felismerte. Clausewitz a fegyveres harc megértése szempontjából tartotta szükségesnek az elmúlt korok hadtörténetének ismeretét.

A hadtörténelem fontos helyet foglal el a hadtudományban, annak egyik